

کتاب های الکترونیکی و مدل هایی از خدمات کتابخانه ای جدید: تجزیه و تحلیل تأثیر فناوری کتاب الکترونیک بر کتابخانه های دانشگاهی

e-books and new library service models: an analysis of the
impact of e- book technology on academic libraries

*نوشته رونالد جانتر^۱

ترجمه نفیسه دهقانپور

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری دانشگاه اصفهان

n.dehghanpoor@gmail.com

این مقاله مفاهیم کتاب الکترونیکی در کتابخانه های دانشگاهی را مورد بررسی قرار خواهد داد. اگر چه ما در ابتدایی ترین مراحل توسعه کتاب الکترونیکی هستیم، مدل های تجاری، استانداردها و فناوری های پشتیبان آن در حال توسعه اند، به طوری که به طرز چشمگیری بر کتابخانه ها و کتابداران تأثیر گذاشته است. بنابراین کتابداران و مسؤولان باید به طور کامل از روند آن مطلع باشند تا نوآوری ها را در مؤسسات خود به شکلی مؤثر به کار گیرند.

همانطور که مارترل^۲ می گوید کتابدارها باید طراحی یک فضای خیالی قابل تشخیص در فضای سایبر را آغاز کنند که به عنوان هسته یک کتابخانه، زمانی که کتابخانه به عنوان یک پدیده فیزیکی کمرنگ می شود، عمل کند.

پیشرفت خدمات کتابخانه با نتیجه گیری از خدمات موجود و انجام همان کارها به شکلی سریعتر و بهتر، پیشرفت های فزاینده ای را به دنبال خواهد داشت. ولی این پیشرفت ها ما را به سرعت به سمت فضای مشخصی که مارترل می گوید، نخواهد برد. معرفی

کتاب های الکترونیکی در یک کتابخانه بر مراجعه کنندگان، خدمات موجود و نحوه انجام کارها تأثیر عمیقی دارد. بنابراین توانایی ها و محدودیت های کتاب الکترونیکی و فناوری های وابسته به آن در این مقاله آورده شده تا چارچوبی برای بررسی تأثیر مفاهیم این فناوری در خدمات کتابخانه های دانشگاهی ارائه دهیم. به نظر نویسنده ما نه تنها باید فناوری را بشناسیم بلکه باید تمامی مراحل را که توانایی های فناوری را به خدمات مؤثر تبدیل می کند، نیز بشناسیم.

یک مثال می تواند این مسئله را روشن کند که چطور ما نمی توانیم نوآوری دیجیتالی با امکانات موجود را بدون راهیابی به مراحل وسیعتر و محیط تکنولوژیکی استفاده نماییم.

یک مثال - فایل های دیجیتالی بزرگ

اکثر کتابخانه های دانشگاهی در حال جمع آوری مجموعه نسبتاً بزرگی از ابزارهای دیجیتالی از جمله کتاب های الکترونیکی، پایان نامه ها، مقالات مجلات، اطلاعات عددی و نقشه های دیجیتالی می باشند.

همچنین کتابخانه ها دارای مدل های خدماتی هستند که با وجود محدودیت های کاری و بودجه ای، رضایت مراجعه کننده را تا حد زیادی جلب می کند. از آنجایی که ناشران و کتابخانه ها شرکای دائمی هستند و باید یک رابطه همزیستی بین آن ها وجود داشته باشد، بررسی برخی از تجارت های جدید و مدل های خدماتی کتابخانه که پیامد طبیعی اینترنت و فناوری کتاب الکترونیکی است، مفید خواهد بود.

ناشران- مدل های تجاری جدید

هر یک از مدل هایی که در زیر توضیح داده شده برخی از جنبه های جدید تجاری که با کتاب های الکترونیکی سرو کار دارند، نشان می دهد که هر کدام بر کتابخانه ها تأثیر دارد یا در حال تأثیر گذاری است.

یک مدل انتشاراتی قدیمی در اینترنت

Netlibrary (www.netlibrary.com)

کتاب های الکترونیکی را تقریباً به قیمت کتاب هایی با جلد گالینگور به کتابخانه ها می فروشد. این مدل تجاری هم از روش یک کتابخانه معمولی استفاده کرده است. (یعنی کتابخانه ای که اجازه می دهد یک کپی از کتاب در دسترس همگان قرار گیرد، مگر آنکه چندین کپی از آن را خریداری کرده باشد)

اگر چه این مدل قدیمی نقطه شروع مناسبی خواهد بود، ولی اینکه ناشران انواع مدل های رقابتی را پیشنهاد می کنند، یک کار خیلی ابداعی و موقت است. با بیان مزایای اشتراک اینترنت و فشار ناشی از ماجراهای سرمایه گذاری هایی مثل Napester و Gnutella برای جایگزین کردن خدمات سنتی، نیاز به کنترل شدید بر بازار دارد. از جهت دیگر ظاهراً Lightning Source و Replica Books روند کتاب های الکترونیکی را با استفاده از روش های دیجیتالی تهیه یک کتاب تغییر می دهند و سپس کتاب مورد درخواست مراجعه کنندگان را با پرینت های دوتایی با سرعت بالا چاپ، صفحه شماری و صحافی می کنند.

می توان چندین کاربرد ابداعی از این روند را در ذهن تصور کرد، مثلاً کتابخانه برای در امان ماندن از ضعف فناوری رایج در بایگانی کردن، اجازه چاپ یک کپی از کتاب دیجیتالی را بدهند.

خود ناشری

اگر بخواهیم جدی در این مورد بحث کنیم، فرآیند انتشار توسط خود شخص نمی تواند به عنوان مدل تجاری در نظر گرفته شود، چرا که معمولاً افراد به منظور جلوگیری از هزینه های انتشار، از این روش استفاده می کنند. به جای آن، این مدل می تواند یک مدل تجاری فردی در نظر گرفته شود. استفان کینگ^۶ تجربه رمانی را آغاز کرد که متن را خودش منتشر کرد و از یک سیستم پرداختی استفاده کرد که در آن از هر کسی که متن را دانلود می کرد، تقاضای کرد برای هر بخش ۱ دلار بپردازد. کینگ امید داشت که ۷۵ درصد از خوانندگان کتابش را ترغیب کند تا داوطلبانه این مبلغ را بپردازند ولی با نصب نوبت چهارم آن تنها حدود ۵۰ درصد مشتری های کینگ برای استفاده از بخش های این کتاب پول پرداخت کردند. کینگ تجربه رمان سریالی خود را بعد از ششمین نصب به حالت تعلیق در آورد.

این مدل ممکن است برای نویسندگان مهمی مثل استفان کینگ جواب دهد، ولی اکثر کتابخانه ها نیاز به یک گارانتی دارند که مطمئن شوند نشر شخصی قابل اعتماد است و محصولات با کیفیتی ارائه می کند.

(لغت کتاب الکترونیکی در این مقاله برای مشخص کردن متن کتاب هایی که به شکل دیجیتالی مثل PDF یا کتاب های الکترونیکی آزاد که اساس انتشار آن ها بر پایه XML می باشد، مورد استفاده قرار می گیرد. برای آسان کردن کار، در مواقعی که معنی واضح است، لغت کتاب الکترونیکی برای ابزار خواندن هم به کار می رود. در مواقعی که معنی مبهم است ابزار خواندن کتاب الکترونیکی به برنامه نرم افزار/ سخت افزاری بر می گردد).

بسیاری از منابع دیجیتال به شکلی هستند که می توان آن را یک شی بزرگ دیجیتالی نامید. بنابر اهداف این مقاله، این پدیده بزرگ دیجیتالی منبع اطلاعاتی کتابخانه ای است که دارای فایل کامپیوتری بیش از ۱/۴ مگابایت باشد (که در یک دیسکت جا نمی گیرد). دسترسی و استفاده از این ابزار دیجیتالی، از نظر مراجعه کنندگان مشکل می باشد.

اخیراً یکی از مراجعین به قسمت مرجع کتابخانه های دانشگاهی روتگوز RUL^۳ آمد و در مورد چگونگی کپی گرفتن از یکی از کتاب ها از سایت EEBO^۴ (کتاب های انگلیسی قدیمی در سایت www.lib.umi.com/eebo) سؤال کرد.

مجموعه ای با حدود ۱۲۵۰۰۰ عنوان از دوره قرون وسطی که RUL جواز انتشار آن ها را از Bell & Howell گرفته بود.

خدمات EEBO به مراجعه کنندگان این اجازه را می دهد تا کتاب مورد نظر را جستجو کند و نهایتاً کپی آن را به کامپیوتر خود انتقال دهند.

کتاب ها مثل همیشه به شکل PDF یا www.djvu هستند و اغلب بین ۱۰ تا ۲۰ مگابایت یا بزرگتر هستند.

دانشجویان می توانند برای امانت کتاب مورد نظر، یکی از این راه ها را انتخاب کنند:

۱. از طریق کامپیوتر خودشان در منزل، فایل مورد نظر را با خط تلفن کم سرعت انتقال دهند.

۲. با خرید یک زیپ دیسک، کامپیوتر دانشگاه می تواند لوح فشرده آن ها را بخواند و کتاب را منتقل کند.

۳. کتاب مورد نظر (که شامل صدها صفحه می باشد) در یکی از کامپیوترهای فضای دانشگاه چاپ کنند.

هیچ کدام از این راهکارها مراجعه کننده را خیلی راضی نمی کرد. امروزه در عصر کتابخانه های دیجیتالی پیشرفته، ما مراجعه کنندگان خود را با ارائه دسترسی سریع به منابع دیجیتالی تحریک می کنیم و همزمان با ارائه نکردن روند کلی و مؤثر تسهیل کننده کار، او را مأیوس می کنیم.

موضوع دانشجویی که در بالا گفته شد، تازمانی که مجموعه های بیشتری از کتاب های دیجیتال را می خریم، اتفاق می افتد. بنابراین برای شروع این تجزیه و تحلیل باید برخی از مدل های تجاری جدید را که در نتیجه کتاب الکترونیکی به وجود آمده اند، بررسی کنیم.

مدل های ناشران، کتابخانه ها، کاربران

کتاب های الکترونیکی یک وقفه فناورانه برای کتابخانه ها هستند، بنابراین پتانسیل ایجاد تغییر اساسی در روش ارائه خدمات و انجام کارها را دارند.

کتاب الکترونیکی فناوری ای را ارائه می کند که در برخی از کتابخانه ها معرفی شده، ولی مدرک یا نشانی که به ما شناخت بدهد چگونه با این فناوری مواجه شویم، وجود ندارد. در شرکت های تجاری مدل هایی برای ارزش نهادن به مشتری ها و سهامداران همراه با افزایش سود، طراحی شده است.

Questia برپا کننده اولین خدمات اینترنتی به منظور تأمین دسترسی نامحدود به متن کامل صدها هزار کتاب، نشریات ادواری و نیز ابزاری برای استفاده آسان از این اطلاعات می باشد. با خدمات آن میلیون ها دانشجو می توانند تحقیق کنند و مقاله خود را در هر زمان و در هر گوشه دنیا که به اینترنت وصل باشند، بنویسند. مدل تجاری آن بر کتاب های دیجیتالی تمرکز دارد که در دانشکده ها و دانشگاه ها برای آموزش علوم انسانی استفاده می شود. این سایت دارای مبلغ ثابت سالیانه ای برای هر مراجعه کننده است که به مجموعه کامل آن ها در شبکه دسترسی یابد. به این نکته توجه کنید که **Questia** می خواهد مستقیماً با دانشجویان در ارتباط باشد و مشخص نیست که چطور کتابخانه ها آن را در مدل تجاری خود قرار می دهند.

کتابخانه به عنوان ناشر

معمولاً کتابداران خود را به عنوان ناشر نمی شناسند و این ذهنیت، آن ها را از آنچه در مورد ناشران الکترونیکی و کتاب های الکترونیکی گفته شد، مستثنی می کند. در حقیقت یکی از وظایف اصلی کتابدارها ایجاد موقعیتی برای دسترسی به اطلاعات است. یک کتابخانه سنتی، ارائه دهنده کتاب های چاپی است و ما نیاز به مشابهی در دنیای دیجیتالی داریم.

مرکز متون الکترونیکی کتابخانه دانشگاه ویرجینیا دسترسی به عناوین زیادی را فراهم کرده است که بسیاری از آن ها را می توان از طریق <http://etext.lib.virginia.edu/eng-on.html> بدست آورد.

در **RUL** کتابداران در حال مطالعه پروژه های خاصی هستند، مثل دسترسی دیجیتالی به متون خاکستری (<http://njenv.rutgers.edu>)، بانک اطلاعاتی قرون وسطایی (www.scc.rutgers.edu/memdb) و حفاظت دیجیتالی از کتاب هایی با کاغذهای شکننده.

اگر چه شاید برخی از این پروژه ها به عنوان انتشار مجدد یا چاپ دوم شناخته شوند اما کتابخانه ها با عناوین تکراری زیادی در نشر اینترنتی مواجه می شوند.

تأثیر کتب الکترونیک بر خدمات کتابخانه

کتابخانه ها ارائه کتاب های الکترونیکی را به عنوان بخشی از خدمات خود تجربه می کنند و این آگاهی را می دهند که چطور این فناوری می تواند با خدمات سنتی هماهنگ شود و یا آنرا بهبود بخشد. اگر ما کتاب های الکترونیکی را در متن خدمات متنوع کتابخانه بررسی کنیم، خواهیم دید که کتابخانه ها پتانسیل ایجاد

مدل های جدید نشر اینترنتی

ناشران در استفاده از اینترنت و فناوری تجارت الکترونیک، ابتکارات زیادی به خرج می دهند و تا به حال انواع زیادی از آن ها در بازار وجود داشته است. دیتلیا^۶ به این نکته اشاره دارد که حداقل ۱۵۰ ناشر که فقط نشر کتاب الکترونیکی هستند، با تنوع وسیع مدل های تجاری وجود دارند.

برای مثال در **Mightywords.com** یک نویسنده می تواند دست نوشته های خود را از ۱۰ تا ۱۰۰ صفحه ارائه کند. باید توجه کرد که نویسنده حق ویرایش کامل و حق مؤلف را دارد. این فرآیند و توجه به آن در کتاب های کم و بیش کوچک و تقریباً در نوع داستان کوتاه و رمان رواج مختصری پیدا کرده است.

Onlineoriginals.com ادعا دارد که رهبر جهانی انتشار متن های آن لاین است. آن ها دستنوشته هایی به اندازه یک کتاب را به زبان انگلیسی یا فرانسوی منتشر می کنند.

Onlineoriginals.com متون را به اشکال مختلف مثل PDF، کتاب الکترونیکی راکت^۷ و **Microsoft Reader** توزیع می کند و همچنین خدماتی مثل بررسی اجمالی^۸ را برای نویسندگان جویای نام ارائه می کند.

Firstprint.com ناشر کتب الکترونیکی داستانی (شامل چند داستان کوتاه) یا غیر داستانی از نویسندگان جدید و قدیمی می باشد. قیمت کتاب توسط نویسنده مشخص و از ۲ دلار شروع می شود.

www.alexlit.com داستان ها و اشعار چاپ نشده زیادی دارد که بسیاری از آن ها در سایتشان با قیمتی کمتر از ۱ دلار موجود است. مأموریت آن ها این است که ناشران الکترونیکی و یک مرکز پخش دیجیتال برای ایجاد صنعت نشر ۱۰۰ بیلیون دلاری در سال ایجاد کنند. **Alexlit** یک ابزار جدید با نام **Hypatia** ارائه کرده و عناوینی را برای کاربرانی که به گروه **Alexlit** پیوسته اند، ارسال می کند و منابعی را که خوانده اند، دسته بندی می کند.

از جنبه های جالب این سایت ایجاد گروهی برای خوانندگان است که افراد می توانند تجارب خود را به اشتراک بگذارند و با دیگر کتاب دوستان ارتباط برقرار کنند.

مشابه آن **www.univers.com** نیز فرآیندی را پیشنهاد می کند که شامل انواع خدمات نشر و بازاریابی آنلاین می باشد.

شراکت با کتابخانه ها

شراکت با ناشران اینترنتی فرصت قابل توجه جدیدی به کتابخانه ها می دهد. اخیراً دو کمپانی جدید، بازاریابی و مدل قیمت گذاری منحصر به فردی ارائه کرده اند.

کمپانی **Ebrary (www.ebrary.com)** فلسفه خاصی دارد که به محققان اجازه می دهد که بررسی اجمالی نامحدودی بر مطالب داشته باشند. مدل قیمت گذاری **Ebrary** این اجازه را می دهد که نگاهی به کتاب های الکترونیکی هزینه ای در بر نداشته باشد، ولی کاربران باید حق مؤلف یا حق چاپ را پرداخت کنند. جنبه منحصر به فرد این مدل تجاری به کتابخانه ها این حق را می دهد که ۵ درصد از درآمد را برای خود بردارند.

همچنین خدمات رایگان دیجیتالی کردن را در ازای به دست آوردن حق استفاده از پول هایی که دیگران برای بدست آوردن اطلاعات دیجیتال شده می دهند، ارائه می دهد.

Questia یکی دیگر از ناشران اینترنتی است که در تأمین دسترسی به ثروت دانش بشری مأموریتی را عهده دار شده است. مطالب زیر برگرفته از سایت آن ها می باشد: (www.questia.com)

بی شمار دیجیتال کردن را بررسی کند، مزایایی مثل دسترسی سریع و سهولت در اشتراک گذاری چندین نسخه، بایگانی دیجیتالی جایگزین وسوسه کننده ای می شود اگر آن را همراه با سایر مزایا در نظر گیریم.

اگر کتابی دیجیتالی شود و یا به شکل الکترونیکی درآید، شاید آرشو کننده هم به روش های دیجیتالی برای آرشو کردن اثر به آن توجه کند. اما تنگناهای بسیاری برای نگهداری این متون در افق کار آن ها پدیدار می شود. فروشنده ها معمولاً به بایگانی مطالب توجهی ندارند و در واقع می توان ادعا کرد که آن ها با ارائه یک موضوع به اشکال مختلف سود می برند، درست مثل فروشنده های موسیقی که آن ها را به شکل LP یا CD می فروشند. امروزه تنها تکنیک قابل قبول ما برای آرشوهای دیجیتالی، انتقال متن به شکل های مختلف و تغییرات رسانه ای می باشد.

به گفته لینچ^{۱۱} این که برای حفاظت از مطالب اهمیت قائل شویم و اینکه این نظام ها باید اجازه انتقال مطالب را بدهند، طبق اصول تجاری و قانونی ضروری است. تاکنون مشخص شده که صنعت کتاب الکترونیکی بر نشر، منافع و مدیریت حقوق متمرکز شده است و به مسائل حفاظت و بایگانی توجه کمتری کرده است.

برنامه های مصوب

به عنوان اولین نمونه سازگار با این فناوری، دانشگاه نگراس با ۶۰۰۰ کتاب الکترونیکی امکان گسترش مدلی از برنامه مصوب را برای این کتاب ها ایجاد کرد. در حقیقت برخی از افرادی که به دنبال موضوعی خاص بودند، اظهار داشتند که فقط می خواهند کتاب الکترونیکی دریافت کنند و نیازی به کتاب های چاپی احساس نمی کنند.

کلاس و کتابخانه

کتاب های الکترونیکی، بسیاری از وظایف سنتی کتابخانه ها و کتابداران را زیر سؤال برد. به نظر اتکینسون^{۱۲} مرز بین کلاس درس و کتابخانه مابقی ایجاد کرده که باید آن را به حداقل رساند یا از میان برداشت. این انتقال، فرصتی به دست می دهد که کتابخانه بتواند با گروه آموزشی همکاری کند تا دسترسی به کتاب های الکترونیکی برای رشته های مختلف را ممکن سازد.

در RUL پروفیسور رودلف بل^{۱۳} رشته تاریخ را ایجاد کرد و باعث شد که دانشجویان کتاب های دیجیتال را از مجموعه کتاب های انگلیسی قدیمی بخوانند. (www.scc.rutgers.edu/e-amor)

روندی مشابهی می تواند در قسمت رزرو هم مورد استفاده قرار گیرد که در آن تمام کتاب های رزرو شده در یک کتاب الکترونیکی در دسترس خواهد بود. مثلاً یک استاد در همکاری با کتابدار می تواند کتابی سفارشی تهیه کند که بخش یک تا پنج آن از یک کتاب و بخش ده تا دوازده آن از کتاب دیگری باشد. کتابخانه ها می توانند نقش فعالی در این روند به عنوان ناشران کتب درسی و ارائه کنندگان دسترسی دیجیتال آسان داشته باشند.

منفعت کاربران

محتوای کتاب دیجیتال و کتاب های الکترونیکی راه های جدید و خلاقانه را برای فروش تولیدات به وجود می آورد. اما باید به کاربران هم توجه کنیم. در این مقاله، مراجعه کنندگان عبارتند از: کادر آموزشی، کتابداران، کارکنان و دانشجویان. لینچ می گوید قبل از اینکه کتاب های الکترونیکی جایگاه اصلی خود را در محیط های

تغییرات زیادی را دارند که بر چگونگی عملکرد کتابخانه دانشگاهی تأثیر دارند. همانطور که از مثال های داده شده روشن می شود، فناوری کتاب الکترونیکی تغییراتی را در تمامی جنبه های کتابخانه و کتابداری به وجود آورده است. کتابخانه ها باید بررسی کنند چگونه می توانند با استفاده از این فناوری به تجارب خود در دنیای دیجیتال بیفزایند.

فهرست نویسی

ساختار OEB (www.openebook.org)^۹ برای نشان دادن محتوای کتب الکترونیک، مشخصه ای تعیین می کند.

این مشخصه همان عناصر فراداده دوبلین کور را با کمی گسترش، پشتیبانی می کند. برخی از شرکت های تجاری مثل (SoftBook(www.softbook.com) ابزارهای نشری ارائه می دهند که اسناد را از Microsoft Word به بخش OEB منتقل می کند. مارک^{۱۰} سال های زیادی بین کتابخانه ها یک استاندارد به حساب می آمده و کارگزاران خاص کتابخانه ها از این فرمت در تولیدات مختلف خود پشتیبانی کرده اند. اما ما اکنون در آستانه اختیار کردن استاندارد هستیم که کار را برای فروشندگان تجاری در امر تأمین تولیداتی که از OEB استفاده می کنند، آسان می سازد. با فرض اینکه یک کپی آرشویی یا مینا در استاندارد OEB وجود دارد، پشتیبانی کامل فروشنده از مشخصات OEB نشر در بسیاری از قالب های تجاری آسان می شود. همانطور که «دورمن»^{۱۱} اشاره می کند، محدودیت های کار حرفه ای ما تغییر می کند و شفافیت خود را از دست می دهد. کاهش استفاده از روش مارک قسمتی از آن تغییر خواهد بود، اما XML و استانداردهای جدید هم فرصت های نویی را ارائه می کنند.

امانت

کتابخانه دانشگاه نورث کارولینا، هفت کتاب الکترونیکی Rocket و پنج SoftBook خریداری و عملکرد آن را تجربه کرد. این کتاب ها فهرست نویسی شده و وارد فهرست اینترنتی کتابخانه شدند. وقتی دانشجویی کتاب الکترونیکی را امانت می گرفت، متن چند کتاب از قبل در آن کپی شده بود، به آن ها کیسه ای (کیفی) حاوی یک کتاب الکترونیکی، شارژر، دستور العمل و یک فرم نظر سنجی داده می شد. این تجربه عرصه ای جدید را به ما نشان می دهد که در آن، کتابخانه تجهیزات امانت می دهد و نقش های جدیدی برای کارکنان امانت ایجاد می شود، مثل بازگردانی کردن عناوین و پاک کردن حاشیه های نوشته شده توسط دانشجویان موقع بازگشت کتاب. بسیاری از کتابخانه ها به ساز و کارهای نامناسب گردش وسایل خواندن کتب الکترونیکی در آینده نمی اندیشند. این روند وقتی هزینه و اجرای کتاب های الکترونیکی در حال افزایش است، متون بیشتری در دسترس است و استانداردها تغییر می کنند، ضروری نخواهد بود. وقتی که دانشجویان کم کم ابزار خواندن را خودشان خریداری کنند، کتابخانه ها می توانند تمرکز خود را بر تحویل متون بگذارند و حتی می توانند کارآیی برخی از روندهای موجود که نیازمند نیروی کار بیشتری است، مثل بررسی کتاب ها را بالا ببرند.

حفاظت دیجیتالی

بسیاری از آرشو کنندگان به دنبال دستیابی به یک فناوری دیجیتال هستند تا فناوری بایگانی. اما زمانی که یک نفر مزایای

است. بسیاری از کتاب های الکترونیکی این ظرفیت را دارند که کلیه مطالب درسی یک رشته را در یک ابزار جای دهند. به جای آن در فناوری کنونی و حضور فراگیر لوح های فشرده، راه حل بهتر این است که تمام مطالب را در یک لوح فشرده با قابلیت بازنویسی انتقال دهیم. فناوری دیسک فشرده، جهانی است و به دانشجویان اجازه رد و بدل کردن محتوا بین رایانه های دستی، رایانه های شخصی و عمومی را در کتابخانه ها می دهد.

طرح ۲- کاربر کتابخانه عمومی

مطلبی در ابتدای این مقاله در مورد فایل های دیجیتالی بزرگ آمده بود. می توان تصور کرد که ابزار کتاب الکترونیکی می تواند یک محل ذخیره عمومی و ابزار مطالعه برای دانشجویان باشد. هرگاه دانشجویی در فهرست اینترنتی کتابخانه جستجو می کند و

دانشگاهی پیدا کنند، کاربران برخی مزایا از جمله خوانایی، راحتی، کیفیت و مقرون به صرفه بودن را خواهند یافت. علاوه بر این، ویژگی های دیگری مثل جستجوی متن، حذف حاشیه ها، فرایند و قابلیت حمل می تواند کتاب الکترونیکی را به انگیزه ای قدرتمند تبدیل کند. با این وجود در ابتدای انقلاب کتاب الکترونیکی، به نظر نمی آید دلیل قانع کننده ای برای خرید این نوع کتاب وجود داشته باشد. طرح های زیر مزایای کتاب الکترونیکی را در محیط دانشگاهی نشان می دهد.

طرح ۱- کلیه دروس یک رشته در یک کتاب الکترونیکی

در این طرح، یک دانشجو می تواند کلیه دروس یک ترم را در آن ذخیره و از آن استفاده کند. (مثل کتاب های درسی، مقالات، مجلات، تک نگاشت های منتخب، پایان نامه ها، یادداشت های

مطلب دیجیتالی پیدا می کند (مثل: مقاله مجلات، کتاب، پایان نامه و ...)، انتقال مستقیم مطلب به کتاب الکترونیکی آسان خواهد بود. در حال حاضر کتاب های الکترونیکی ظرفیت کافی برای ذخیره کلیه منابع ارزشمندی که در طول ترم نیاز داریم و مطالب درسی را دارد و ما می خواهیم کتاب های الکترونیکی که دائم به اینترنت متصل هستند و پروتکل های انعطاف پذیری مثل DHCP را پشتیبانی می کنند، را بررسی کنیم. گرچه بسیاری از کتاب های الکترونیکی مشهورترین قالب انتشار مانند PDF را پشتیبانی نمی کنند.

طرح ۳- کاربر اینترنت : خواننده عام

با فناوری فعلی یک نفر می تواند به راحتی کتابخانه دیجیتالی خود را با منابعی از اثرهای کلاسیک، تاریخی، انسان شناسی و بسیاری از مطالبی که به طور مجانی در سایت های اینترنتی موجود می باشد، گسترش دهد.

کلاسی و ...). دانشجو می تواند منابعی را در طول ترم به آن اضافه کند، حاشیه برداری کند یا آنچه می خواهد چاپ کند. برای اینکه این طرح مؤثر عمل کند، دانشجویان باید بتوانند به راحتی مطالب مختلف را از کتابخانه ها و فروشنده ها به کتاب خود منتقل کنند. برای عملی کردن این طرح، کتابخانه ها به قوانین انعطاف پذیر مدیریت و نیز به پشتیبانی همه جانبه اساتیداردها یا ابزار انعطاف پذیر خواندن که شکل های مختلفی را پشتیبانی کند، نیاز دارند. از نقطه نظر این فرآیند، در دانشگاه ها توانایی بالقوه جدیدی هست که شامل مجموعه تمامی منابع درسی روی یک سرور جهت سهولت دستیابی و انتقال اطلاعات می باشد.

شکل دیگری از این طرح می تواند در برخی از رشته ها که مطالب زیادی برای مطالعه دارند، برای ارائه تمام مطالب یک رشته درسی در یک کتاب الکترونیکی مفید باشد. در حال حاضر ظرفیت آن تا یکصد هزار صفحه در نوسان

با ارائه آسان و ارزان قیمت کتاب ها، دانشجویان برای انتقال کتاب های الکترونیکی که بابت آن پول پرداخت کرده اند، راحت تر خواهند بود. چند نمونه از سایت های مجانی عبارتند از:

www.classics.mit.edu
www.hti.umich.edu
www.inform.umd.edu/EDRes/readingroom
www.etext.lib.virginia.edu/eng-on.html
www.bartelby.com
www.hcu.ox.ac.uk/ota/public
www.books.nap.edu/index.html
www.gutenberg.net
www.library.utoronto.ca/utel/rp

فناوری کتاب الکترونیکی

برای قسمتی از این پژوهش، نویسنده یک ابزار خواندن کتاب الکترونیکی را انتخاب کرده که از نظر کارکرد با محیط دانشگاهی مطابقت داشته باشد.

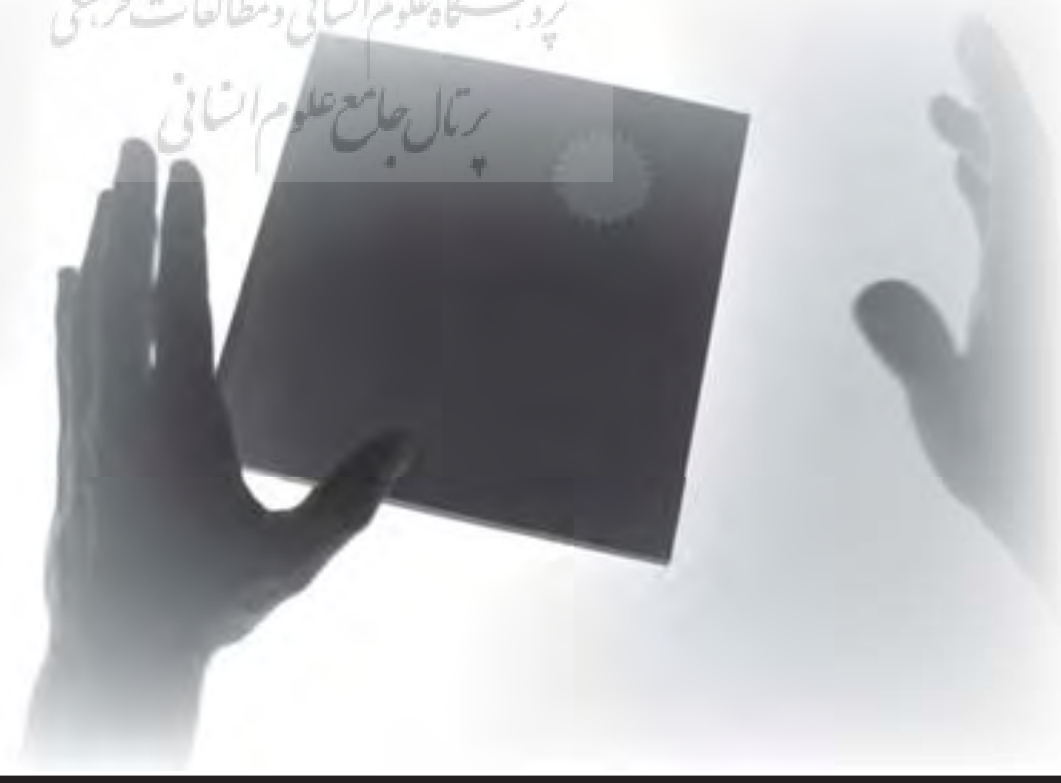
بعد از بررسی سایت فروشنده ها، SoftBook با سایت www.softbook.com انتخاب شد. (softbook اکنون قسمتی از خدمات کتاب الکترونیکی RCA's Gemstar Ebook Service می باشد)

در کل SoftBook وسیله ای عالی با ویژگی های مفید زیادی در محیط دانشگاهی است. تجزیه و تحلیل مختصری که در اینجا آمده به خواننده برخی از شاخص های مفید SoftBook را نشان خواهد داد و نیز جاهایی که کمپانی های کتاب الکترونیکی باید قبل از اینکه این فناوری جای پای در مجامع کتابخانه ای تحقیقاتی و دانشگاهی باز کند، آن را تقویت کند. آنچه در ادامه می آید خلاصه ای از نظر نویسنده در مورد SotBook Reader است.

موافقان

- بسته بندی: روی هم رفته اندازه آن برای حمل در یک ساک یا کیف مخصوص کتاب مناسب است. جلد قهوه ای جذاب آن ظاهری کتاب مانند را در نظر خواننده می آورد.
- شروع: کتاب راهنمای چاپی در مورد راه اندازی و کتاب راهنمای روشن و ساده ای برای کاربر طراحی شده است.
- صفحه نمایش: سایز نمایشگر ۶ تا ۸ اینچ است که برای مطالعات جدی خیلی بهتر از نمایشگرهای کوچکتر موجود در بازار است. کیفیت و روشنی صفحه نمایش خوب است.
- مانند بسیاری از نمایشگرهای LCD نور خورشید یا نورهای شدید، نور خیره کننده ای را در صفحه ایجاد می کند و مطالعه را دشوار می کند.
- شبکه: من مدل e۲۵ را خریدم که هم مودم یکپارچه و هم اتصال Ethernet^{۱۰} داشت. این اتصالات از وقتی که بسیاری از افراد در محیط های دانشگاهی به طور مرتب به مرکز اصلی دانشگاه خود متصل بودند، مهم شدند.
- این اتصالات از طریق LAN یا به جای آن با استفاده از مودمی از محلی دور از محیط دانشگاه انجام می شود.
- با استفاده از مودم من به راحتی توانستم به ISP متصل شوم و کتاب های الکترونیکی رایگان بیشتری را منتقل کنم.
- ناشر خصوصی: با این نرم افزار رایگان، استفاده کنندگان می توانند هر مطلب Microsoft Word را هم با مشخصات OEB و هم به شکل اختصاصی SoftBook تبدیل کنند. با استفاده از این فرآیند من می توانستم برخی از اسناد شخصی خودم را مثل چکرک نویس این مقاله را به خواننده منتقل کنم.
- حاشیه نویسی: با استفاده از قلم stylus حاشیه نویسی متن در هر جایی از کتاب الکترونیکی آسان است یا می توانید به جای آن

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اینجا ۲ مشخصه مهم وجود دارد که قرار است برخی از این ابهاماتی که در رابطه با انتشار، توزیع و دسترسی به کتاب الکترونیکی به وجود آمده را از بین ببرد.

سیستم تبادل کتاب الکترونیکی (EBX)^{۱۶}، مشخصه کاملی را برای عملی کردن برنامه های کاربردی و وسایلی که به طور عمومی رمزنویسی می شوند، ارائه می دهد. همچنین این مشخصه توضیح می دهد که چگونه این شرکاء در تجارت کتاب الکترونیکی با هم کار می کنند تا یک سیستم دارای حق مؤلف همه جانبه را تشکیل دهند که در کنار توانایی های مورد نیاز مشتری ها از حقوق معنوی نویسنده ها و ناشران هر دو حفاظت شود. از آنجایی که سیستم EBX فقط و فقط بر مدیریت حقوق متمرکز است، ساختار انتشار کتاب الکترونیکی آزاد (www.openbook.org/specification.htm) مشخصه ای

را برای نشان دادن مفهوم کتاب های الکترونیکی بیان می کند. به طور اخص این مشخصه به دنبال این است که تأمین کنندگان مطالب (مثلاً ناشران و دیگر کسانی که مطالبی برای ارائه دارند) و تهیه کنندگان تجهیزات آن، راهنمایی های معمول در مورد نشان دادن صحت و روانی، دسترس پذیری و ارائه الکترونیکی متن در قالب کتاب های الکترونیکی متنوع را ارائه دهند.

نمایندگان مجمع کتاب الکترونیکی آزاد^{۱۷} و گروه کار تبادل کتاب الکترونیکی^{۱۸}، طرحی را برای ترکیب تلاش های هر دو مؤسسه ریخته اند. سازمان های متحد و هماهنگ، هسته اصلی فعالیت های

استاندارد در رابطه با انتشار الکترونیکی است.

کتاب های الکترونیکی در کتابخانه های دانشگاهی

طرح های بسیاری در دنیای واقعی وجود دارد که از ترکیب فناوری (کتاب های الکترونیکی و اینترنت)، ناشران اینترنتی و کتابخانه های دیجیتال به وجود می آیند.

این طرح ها با گذشت زمان تغییر می کنند و بهتر می شوند اما برخی از پیشرفت های مهم باید قبل از اینکه هر یک از این طرح ها

صفحات خالی را برای حاشیه نویسی های بیشتر باز کنید.

مخالفان

• وزن: با ۲/۹ پوند وزن، این وسیله هنوز وقتی که چند کتاب دیگر هم همراه با SoftBook در کیف خود دارم، بسیار سنگین است. روی هم رفته وزن آن زیاد است. خوشبختانه با پیشرفت تکنولوژی باتری و ابداعات دیگر، سازندگان کتاب الکترونیکی می توانند آن را با وزن کمتر از ۲ پوند نیز تولید کنند.

• قالب ها: من هنوز راهی برای انتقال مطلبی از Adobe's PDF به SoftBook Reader پیدا نکرده ام. این ایراد مسأله را برای کاربران در محیط دانشگاهی که در آن با بسیاری از ناشران با انواع برنامه های متعارض، مواجه می شوند، پررنگتر می کند. یک دانشجو تا وقتی نتواند متونی از ناشران مختلف و با قالب های متنوع را ذخیره کند، این کتاب الکترونیکی را نخواهد خرید.

• سایت SoftBook: برای انتقال یک کتاب رایگان یا مطالب شخصی به Reader، اول باید کتاب را به قسمت softbook online bookshelf کیپی کنیم و سپس کتاب را به Reader منتقل کند.

• چاپ: دانشجویان می خواهند قسمتی از کتاب را برای حاشیه نویسی های بیشتر با مداد و کاغذ سنتی چاپ کنند یا به جای آن به صورت الکترونیکی حاشیه نویسی کنند و سپس آن مطالب را چاپ کنند.

این ابزار خواندن باید بتواند به چاپگر متصل شود. در اینجا مسئله مهمتر فراهم کردن وسیله ای برای خواندن است که هم مطالب عمومی و هم مطالب دارای حق مؤلف را در خود جای دهد. حتی در مورد منابعی که دارای حق مؤلف هستند، استفاده کننده باید بتواند صفحات انتخابی خود را برای استفاده شخصی چاپ کند. (درست مثل آنچه امروزه دانشجویان به طور قانونی با کتاب های چاپی انجام می دهند)

• سمبلی از کتاب: SoftBook کتاب مجازی را تجسم کرده است، ابزاری بدون قابلیت های اضافه که ربطی با خواندن محتوای کتاب الکترونیکی ندارد.

در کل توجه به این مسأله تا زمانی خوب است که روند یادگیری را ساده تر کند و نیز کمک کند تا وزن سبکش را حفظ کند. گرچه از آنجا که این وسیله مجهز به مودم یکپارچه و اتصال به Ethernet است.

استفاده کنندگان متقاضی کار با ایمیل و گشتن در وب نیز هستند. اگر کتاب یا مقاله ای در مجله را بخواهیم و همزمان به سایت آن هم متصل باشیم، کار بسیار ساده می شود.

استانداردها و مدیریت حقوق دیجیتال

برای اینکه کتابخانه ها در محیطی با چندین فروشنده موفق عمل کنند، وجود معیارها و فروشنده هایی که به این معیارها وفادار باشند، ضروری است. گاهی اوقات ناشران و کتابخانه ها دو سوی این پیوستار حقوقی هستند.

کتابخانه ها به دنبال دسترسی ارزان قیمت و بدون محدودیت در مطالب دیجیتال هستند، در حالیکه ناشران به دنبال فرصتی برای ارائه مدل های جدید، ابداعی و گران قیمت می باشند.

از آنجایی که به نظر می رسد ناشران حقوق استفاده اولیه را نادیده می گیرند، کتابخانه ها باید به دقت مراقب مدیریت این حقوق باشند. مثل مجلات الکترونیکی، مشتری معمولاً برای بدست آوردن مطالب، بیش از خرید یک کپی از مجله هزینه می کند. در

مدیریت حقوق

امکان ماندگاری این مدل ها مبتنی بر معیار مدیریت حقوق قابل تغییری مثل EBX است که در آن قیضی بابت خرید یک نسخه از کتاب از طرف ناشر به کتابخانه داده می شود. این کتابخانه خریدار می تواند کتاب را به مراجعه کنندگان و کتابخانه های دیگر امانت دهد و بین مراجعه کنندگان به گردش درآورد. سیستم EBX باید قبض دیگری را به کسی که کتاب را امانت می گیرد و به کتاب دیجیتال خود منتقل می کند، بدهد.

به طور کلی استفاده کنندگان حق دارند مطالب را بخوانند و یادداشت برداری کنند و شاید حق چاپ محدودی داشته باشند. نهایتاً سیستم حقوقی باید برای چاپ مطالبی که به دانشجویان اجازه چاپ تعدادی از صفحات پشت سر هم تا محدوده از پیش تعیین شده ای را داده، محدودیت هایی را اعمال کنند. این توانایی به طور چشمگیری تمایل به خواندن کتاب الکترونیکی را مخصوصاً در مورد کتاب های درسی همراه با نمودارهای دقیق افزایش می دهد.

زمانی که توانایی حاشیه نویسی افزایش می یابد، دانشجویان مداد و کاغذهای حاشیه نویسی راحت تری برای مطالب سنگین تکنیکی طلب می کنند.

نسخه آرشیوی

به نظر نمی رسد که ناشران و گروه های استاندارد سازی به مسئله آرشیو نگهداری کپی های کتاب الکترونیک اشاره ای کرده باشند. کتابخانه خریدار، برای خرید یک کپی آرشیوی در قالبی خاص، سیستم عامل و سایر مشخصات فنی مختار است.

در مورد مفهوم گردش کتاب الکترونیک بحث زیادی نشده است چرا که صنعت انتشار با انگیزه سودجویی به وجود آمده و امروزه روش های بایگانی دیجیتالی خوب و همه جانبه ای وجود ندارد.

علاوه بر این مشخص نیست که چگونه باید از عهده حقوق دیجیتال بر آمد.

وقتی ناشر یک کتاب الکترونیک اینترنتی در مدت کوتاه چند ساله از تجارت بیرون می رود، آنگاه موقعیت تمام کتاب هایی که کتابخانه ها خریده اند چه می شود و چگونه این کتابخانه ها ضمانت می کنند که این کتاب ها در طول ۵۰ سال در دسترس باشند؟

فهرست کتابخانه

هنگامی که ما اعتماد بیشتری به مطالب دیجیتال داشته باشیم، قواعد کتابشناختی سنتی کم رنگ می شود و استانداردهای جدیدی مثل مشخصات کتاب الکترونیکی آزاد، فرآیندهای جدیدی را در گسترش و نگهداری فهرست کتابخانه پیشنهاد می کند.

در مدلی که اینجا کتاب های الکترونیکی که از مشخصات OEB استفاده کرده اند را توضیح می دهد، زمانی که کتابخانه ها کتاب های الکترونیکی می خرند ولی کتابی که کاربر می خواهد در کتابخانه موجود نیست، فهرست مشترک به کار خواهد آمد. مراجعه کنندگان می توانند مستقیماً وارد سیستم فهرست شده،

به موفقیت برسند، انجام شود. شرکای این تجارت (تولیدکنندگان کتاب الکترونیکی، ناشران و کتابخانه ها) باید موارد زیر را در نظر بگیرند:

۱. تهیه مطالب مناسب بیشتری برای کتابخانه های تحقیقاتی، شامل کتب درسی و تک نگاشت های پژوهشی.
 ۲. تقویت کیفیت نمایشگرهای کتب الکترونیکی.
 ۳. کاهش وزن کتاب های الکترونیکی تا ۲ پوند یا کمتر از آن.
 ۴. پشتیبانی از استانداردهای آزاد به طوریکه کتاب ها از ناشران مختلف و نیز نوشته های شخصی به خوانندگان مختلف منتقل شود.
 ۵. تقویت فرآیند یافتن و انتقال کتاب های الکترونیکی.
- اگر این پیشرفت ها حاصل شود، استفاده کنندگان به ارزش این کتاب ها پی می برند و آن را در محیط های دانشگاهی به کار می برند.

تجزیه و تحلیل و خلاصه تأثیر کتاب الکترونیکی

مدل های اقتصادی

طرح های هزینه بر زیادی برای اتصال به طرح شبکه ای وجود دارند. اینترنت بدون شک انتخاب های بیشتری را، همانطور که فروشنده ها از اینترنت و تجارت الکترونیکی سود می برند، پیش روی ما قرار می دهد.

خرید به روش سنتی

کتابخانه ها کپی آرشیوی کتابی را می خرند. این درست شبیه نوع چاپی آن است که کتابخانه خریداری می کند. در رابطه با اینکه این نوع خرید در جهان الکترونیکی چه معنایی خواهد داشت، بحث زیادی نشده است.

حق توزیع

همانند مدل مجله های الکترونیکی، کتابخانه ها هزینه توزیع نسخه های الکترونیکی کتاب را می پردازند. رعایت حقوق دیجیتال ضروری است تا از تهیه نسخ توسط خود استفاده کنندگان جلوگیری شود. سیستم EBX برای این مدل توزیع طراحی شده است.

رایگان تا دانلود (انتقال)

همانطور که قبلاً گفته شد این فرآیند را Ebrary پیشنهاد داده است.

این فرآیند به استفاده کننده اجازه می دهد که به کتاب ها نگاهی بیندازد و بعد برای دریافت کپی کامل یا چاپ قسمتی از کتاب که انتخاب کرده، هزینه پرداخت کند. در این مدل هزینه ها را مستقیماً استفاده کننده نهایی می پردازد.

رایگان بدون پرداخت هزینه اشتراک

کتاب ها در کتابخانه ها بدون هزینه توزیع می شوند. وقتی یکی کتاب الکترونیکی امانت گرفته می شود، استفاده کننده نهایی هزینه اشتراک اندکی را می پردازد، قسمتی از این هزینه را ناشر و قسمتی را کتابخانه پرداخت می کند.

علاوه بر این تولیدکنندگان می‌توانند کتاب‌های الکترونیکی سفارشی خود را در مسیر بسیاری از فناوری‌هایی که قبلاً در لپ‌تاپ‌ها وجود داشته، قرار دهند.

فناوری‌هایی مثل نمایشگرهای رنگی یا کارت‌های بی‌سیم LAN.

نتیجه‌گیری

ما در مراحل آغازین انقلاب کتاب الکترونیکی هستیم. پس پیشگویی اینکه این فناوری جدید چگونه خدمات کتابخانه‌ای را انجام می‌دهد، مشکل است. مطمئناً ابداعات بیشتری مثل کتاب‌های گویا، کاغذهای دیجیتالی و جوهر الکترونیکی بر مدل‌های خدماتی و تجربه خواندن تأثیر گذار است.

آنچه مسلم است تأثیر کتاب الکترونیکی چشمگیر خواهد بود و تداوم آن و فرصت استفاده آن در کتابخانه از طریق بسته‌ای از چند فناوری است که شامل کتاب الکترونیکی، اینترنت با پهنای باند بالا، فناوری گویا، فناوری باتری، نمایشگر و مدل‌های قیمت‌گذاری می‌شود.

به نظر می‌رسد که بسیاری از علاقمندان به کتاب و کتابداران می‌خواهند فناوری کتاب الکترونیک و ابداعات به وجود آمده ناشی از آن را نادیده بگیرند. اما مارتزل می‌گوید: ما به خلق یک سری از خدمات باور نکردنی در قرن بیستم نیاز داریم ولی اجباراً در قرن بیست و یکم برای ارائه خدمات با ارزش افزوده به جامعه، نیازمند نوع حرفه‌ای آن خواهیم بود.

نقطه شروع این فناوری خلاق در دست‌های ماست و استفاده عملی از این فناوری‌ها باید توسط کتابدارها و از طریق تجسم این مسأله باشد که چه کسی می‌تواند فضای کتابخانه جدیدی را که مارتزل گفته، به وجود آورد.

در آخر، زمانی که دانشجویی ۱۰ یا ۲۰ سال دیگر به کتابخانه‌ای می‌جاری سر می‌زند، این عمل به معنای تمایز بین جستجو در وب و نشانگر ارزش خدمات کتابخانه، کیفیت اطلاعات و جامعه‌ای است که کتابخانه‌های امروز بر مبنای چاپ عمل کنند.

به جستجوی مطالب بپردازند و مستقیماً آن کتاب الکترونیکی را به ابزار مطالعه کتاب‌های الکترونیکی خودشان منتقل کنند. تمام اطلاعات توصیفی و توضیحات لازم برای یک کتاب الکترونیک، به نحو مطلوبی در ابتدای کار از طریق ناشر تهیه می‌شود.

کتابخانه‌ها مختار هستند که ۲ فهرست را به موازات هم ارائه دهند (فهرست مطالب موجود و فهرست مشترک). در عوض کتابخانه‌ها می‌توانند فهرست کتاب الکترونیکی را با فهرست موجود در شبکه خود تلفیق کنند.

ابزار مطالعه کتاب الکترونیکی

کتاب‌های دیجیتال به وجود آمده‌اند تا باقی‌مانند و کتابخانه‌ها باید راه‌هایی برای مواجهه با شکل‌ها و استانداردهای مختلف در حال توسعه پیدا کنند.

اما این وسیله برای کامل شدن و به دست آوردن شکل واقعی خود نیاز به گذر زمان دارد.

در حین انقلاب کتابخوان‌ها^{۱۹} می‌توان از خود لپ‌تاپ‌ها به عنوان ابزاری برای خواندن استفاده کرد.

دانشجویان نمی‌خواهند هم لپ‌تاپ بخرند و هم وسیله دیگری که فقط برای خواندن کتاب‌های دیجیتالی به کار می‌رود.

پی‌نوشتها:

1. Ronald Jantz. Information Technology and Libraries. Chicago: Jun 2001. Vol. 20, Iss. 2; pg. 104, 10 pgs
2. Martrell
3. Rutgers University Libraries
4. Early English Books Online
5. Stephan King
6. Ditela
7. Rocket e-book
8. Peer review
9. Open e-book
10. MARC
11. Dorman
12. Lynch
13. Atkinson
14. Rudolph Bell
15. سیستمی که چند کامپیوتر را برای تشکیل یک شبکه به هم متصل می‌کند.
16. Electronic Book Exchange
17. Representative of the Open e Book Forum
18. Electronic Book Exchange
19. Reader